

NEONIMS WITH INTERNATIONAL

Inga Druță

Assoc. Prof., Researcher, Hab. Dr., the Philology Institute of the Moldavian Academy of Sciences

Abstract: Words appear when we need them (Sextil Pușcariu). In other words, there is a correlation between the birth of words, new meanings and the necessity to designate things, phenomena, actions. In this article we can observe a series of neonyms of international circulation from various fields of expertise: politics, economics, culture and so on, and there will also be mentioned the extra linguistic conditions of its appearance.

Keywords: term, neonyms, creativity, functionality, international circulation

Cuvintele apar când este nevoie de ele (Sextil Pușcariu). Altfel spus, există o corelație între nașterea cuvintelor sau a sensurilor noi și necesitatea de a desemna lucruri, fenomene, acțiuni.

Ne vom referi în cele ce urmează la o serie de neونime de circulație internațională din mai multe domenii: politic, social, economic, cultural ș.a., evocând condițiile extralingvistice de apariție a acestora.

Un termen care face carieră în prezent în limba română, din cauza „estompării” frontierelor dintre țări și oameni grație internetului, este *glocalitate*, care încearcă să combine conceptele *global* și *local*. Cu același sens, circulă și lexemele *glocalism*, *glocalizare*. Neonimele românești sunt create după (engl.) *glocality* și *glocalization*. Termenul apare inițial la sfârșitul anilor 1980 într-un articol semnat de un economist japonez din *Harvard Business Review*, apoi se instalează și în alte limbi (fr. *glocalité*, *glocalisation*; rus. *глокальность*, *глокализация*). Iată cum este explicat lexemul pe un site românesc: „Aici va trebui să introducem în ecuație termenul *glocalitate*. Ceea ce vrea să zică că omul care trăia odinioară în mica sa lume izolată, azi, în urma revoluției informatice, trăiește situația într-o dualitate specială, într-un echilibru foarte sensibil și precar dintre *local* și *global*. Adică ține la rădăcini, la spațiul său, dar tânjește să plece...” (<http://adatbank.ro/flowplayer/vanyolos.xml>). A fi „glocal” înseamnă să combini elementele locale și mondiale în cadrul activităților umane.

Procesele din ce în ce mai interconectate dintre societăți fac ca evenimentele dintr-o parte a lumii să aibă un impact și mai mare asupra popoarelor și societăților din alt colț al lumii. Din această perspectivă, lumea pare a fi văzută ca un singur loc (un exemplu metaforic fiind: „Dacă cineva strănută la New York, altcineva din Beijing sau Canberra face gripă”).

Fenomenul desemnat prin *eurocepticism*, un alt neologism de circulație internațională, a generat inițial termenul *Grexit*, care a circulat atât timp cât ieșirea potențială a Greciei din Uniunea Europeană a fost vehiculată ca un eveniment iminent, apoi s-a materializat în *Brexit*, care, spre stupefarea lumii întregi, se pare că va deveni realitate după ce adepții abandonării UE au obținut câștig de cauză la referendumul din Marea Britanie. Acum câțiva ani, se afirma că „de aici [de la *eurocepticism*] până la *Grexit* sau *Brexit* mai e un pas, dar un pas... mare”; „*Eurocepticismul*, exacerbât de criza din zona euro, a ajuns la maxim[um] în Marea Britanie, unde tabuul a căzut: scenariul unei ieșiri sau «*Brexit*» («British exit») este de acum evocat la scenă deschisă, dacă exigențele pentru reformă ale Londrei nu sunt luate în calcul, scrie AFP” (Hotnews.ro, 19.XI.2012). În același câmp semantic, a fost creat termenul *Eurogeddon* „colaps financiar care amenință zona euro”, după modelul *Armageddon* sau *Harmageddon*: câmp de luptă unde, potrivit *Bibliei*, va avea loc bătălia apocaliptică dintre forțele binelui și cele ale răului în ziua judecății de apoi.

În domeniul economiei, s-au impus rapid în uz neologismele *bancomat*, *banking*, *televoting*, *web-banking*, deoarece reprezintă servicii și activități la care oamenii recurg frecvent.

Un caz special reprezintă termenul de origine engleză *cluster*. Înregistrat în MDN (2000) și în DEXI (2007) numai cu sensul din muzică „efect sonor prin suprapunerea mai multor tonuri și semitonuri sau numai semitonuri”, *cluster* este frecvent și în alte domenii, în texte cu grade diferite de specializare, inclusiv în mass-media. Sensurile specializate ale termenului *cluster* și domeniile în care funcționează acesta se delimitează – exclusiv – grație contextelor edificatoare (dată fiind absența lexemului în dicționarele de referință ale limbii române). Astfel, *Comunicarea Comisiei Europene COM (2008) 652/2008 Către cluster de talie mondială în Uniunea Europeană – implementarea strategiei bazată pe inovare definește clusterul ca fiind „un grup de firme, actori economici conecși și instituții localizate într-o proximitate geografică și care au ajuns la gradul de mărime necesar dezvoltării de expertiză specializată, servicii, abilități și furnizori”*. Definiția clusterului este întâlnită și în legislația

din România (HG 918:2006 – Programul „Impact”), conform căreia clusterul este „o grupare de producători, utilizatori și/sau beneficiari, în scopul punerii în aplicare a bunelor practici din UE în vederea creșterii competitivității operatorilor economici”, dar și în legislația din Republica Moldova: „Cluster științifico-tehnologic – o grupare de persoane juridice și persoane fizice constituită în baza unui contract de asociere, încheiat între organizațiile din sfera științei și inovării acreditate și/sau instituțiile de învățământ superior acreditate, alte organizații necomerciale, pe de o parte, și agenți economici, autorități ale administrației publice locale, asociații patronale sau asociații profesionale, persoane fizice, instituții financiare, organizații internaționale, investitori autohtoni sau străini, pe de altă parte, în scopul desfășurării activității de cercetare științifică, de învățământ și de transfer tehnologic al rezultatelor științifice și inovațiilor, valorificării lor prin activități economice” (Legea nr. 138 din 21.07.2007 Cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare).

Contextele citate reprezintă o dovadă concludentă a prezenței lexemului *cluster* în terminologia economică actuală (cf. și sintagmele *cluster economic*, *asociație de tip cluster*).

În alte contexte, *cluster* este circumscris domeniului educației: „Profesorul va utiliza metoda clusterului (strugurelui). Pe tablă, ca model, pentru a ajuta elevii să identifice cât mai multe cuvinte și sintagme aferente temei, profesorul propune elevilor să completeze o schemă...” (www.lromana.proeducation.md/docs/ghid/8.pdf); „Ancheta pe bază de chestionar a fost realizată pe un eșantion de 332 de elevi. A fost folosită tehnica «cluster»” (<http://cjrae-galati.ro/valorile-muncii.html>). Mai frecventă în domeniu este forma *clustering*: „Metode, tehnici: conversația euristică, lectura, asaltul de idei, problematizarea, meditația, proiectul de grup, *clustering-ul*, recitalul...” (staticlb.didactic.ro).

Cluster apare și în contexte referitoare la mediu: „În urmă întâlnirii de săptămâna trecută de prezentare a proiectului «Cluster Transnațional în domeniul Energiei Regenerabile» s-au semnat 13 declarații de interes” (www.monitorulcj.ro, 11.12.2011); „Lansarea primului Cluster al Apelor din România a avut loc miercuri, în cadrul unui eveniment organizat la Cluj-Napoca” (www.clon.ro, 8.12.2010); „Ce este Clusterul de Energii Sustenabile din România – ROSENC? ROSENC este o asociație cu personalitate juridică română, de drept privat fără scop patrimonial, neguvernamentală, non-profit, apolitică și independentă, care funcționează potrivit legislației române (OG nr. 26/2000) și statutului său” (www.rosenc.ro).

Termenul *cluster* este prezent și în alte domenii: informatică (*cluster de servere*); fizică (un grup mic de atomi sau molecule); chimie (o serie de atomi legați); statistică (*cluster de prelevare de probe solide* „o tehnica de eșantionare folosită atunci când grupări naturale devin evidente în statistica unei populații”; *analiză de cluster* „algoritm de grupare”: o tehnică pentru analiza datelor statistice); astrofizică (*cluster stelar* „roi stelar”).

La intersecția dintre economie și tehnologia informației, a apărut de curând termenul *bitcoin* „monedă digitală” (din *bit* + *coin* „monedă”), desemnând un sistem de plată electronică descentralizat, care se bazează pe criptografie și algoritmi matematici pentru a nu permite falsificarea sumelor sau urmărirea utilizatorilor. Marele avantaj al acestei monede virtuale este descentralizarea, care înseamnă că nicio entitate terță nu controlează fluxul de bani. Bitcoinul este obținut prin „minare” (*mining*), adică rezolvarea unor ecuații prin care sunt generați bani noi, fiind bazat pe un concept al lui Satoshi Nakamoto, personaj despre care nu se știe mai nimic sigur. Termenul a fost creat în 2008 și moneda digitală se folosește din 2009. În ultimii doi ani, mai mulți retaileri mari au anunțat că acceptă plățile în bitcoin. Despre creatorul Nakamoto nu se știe dacă este o persoană sau un grup de persoane, existând în prezent numeroase teorii, ba că ar fi un matematician israelian, ba unul american, ba că ar fi un geniu dornic să creeze ceva notabil, dar să rămână în același timp anonim. Se vorbește în prezent și despre legătura inevitabilă între bitcoin și infracționalitate, deoarece o monedă care e în afara oricărui control al autorităților este considerată ideală și pentru cei ce desfășoară activități ilegale.

Un domeniu care furnizează termeni de circulație internațională care „prind” imediat la publicul larg este cel al tehnologiilor informaționale. Au devenit curente în ultimii ani neologismele *smartphone*, *laptop*, *gadget*, *widget*, *banner*, *selfie*, *webinar* (= web + seminar), *blog*, *blogger*, *blogging*, *blogosferă* ș.a. Termenul *blogosferă* a fost inventat, în glumă, la 10 septembrie 1999, de Brad L. Graham, care a exclamat: „Goodbye, cyberspace! Hello, *blogiverse!* *Blogosphere?* *Blogmos?*”. În 2002, cuvântul a fost reinventat de William Quick, fiind adoptat și promovat inițial de comunitatea blogurilor militare (*warblog community*), pe care se discuta despre operațiunile americane din Afganistan, după care termenul s-a răspândit în toată lumea. Format prin analogie cu mai vechiul *logosferă* (din *logos* „cuvânt” și *sferă*, interpretat ca „univers”, cu sensul „universul cuvintelor; universul discursului”), *blogosferă* semnifică „universul blogurilor”.

În 1999, Compania *Pyra Labs* a inițiat un serviciu pentru publicul larg în vederea simplificării procesului de creare și gestionare a spațiilor web personale, numit *Blogger*. În 2011, funcționau circa 158 de milioane de bloguri în toată lumea, cu peste un milion de postări zilnice, iar termenul *blogger* a devenit curent, *bloggingul* fiind chiar, pentru mulți, o nouă meserie (plătită). De la *blogger* româna a creat un diminutiv peiorativ, *bloggeraș*, prin care se desemnează „postacii” înregimentați sau se ironizează prestația acestora: „Un *bloggeraș* cu multe ifose (...) a rămas, conform unei povestiri de pe propriul site, fără obiectul muncii, laptopul” (<http://www.mircea-badea.ro/prundu-bargaului>); „Dacă niște *bloggerași* cu minte de găină nu pricep nimic, asta e, nu e nimeni de vină ca sunteți proști făcuți grămadă” (<https://www.podulminciunilor.ro/cum-aniversa-tribuna-1-mai.html>); „Toată puzderia de analiști și *bloggerași* afiliați se dă cu *comentariile*” (<http://inprofunzime.md/stiri/bloguri/victor-ciobanu-despre-alian-ele-la-moldoveni.html>).

Libertatea spațiului virtual, unde fiecare poate scrie ce vrea sau poate comenta articolele și „postările” altora, a generat fenomenul de trolling și trollii. „Troll-ul – acest cancer al internetului” (<http://www.acum.tv/articol/50986/>) este definit ca un utilizator care are ca scop sabotarea unor pagini de internet prin postarea de mesaje provocatoare, off-topic și adeseori insultătoare. Un *troll* este un provocator fără cauză, cineva care lansează o discuție cu scopul de a crea un conflict de idei. Uneori, conflictul devine amuzant pentru *troll*, dar aproape niciodată pentru participanții inocenți.

Precizăm că mai vechiul *trol*, semnificând „(în mitologia scandinavă) gnom zburdalnic, care trăiește în munți sau în păduri, întruchipând forțele rele ale naturii” (MDN 2000), provenind în română din franceză, nu are legătură cu *trollul* de pe internet (chiar dacă este și el oarecum... malefic). Termenul *troll* este preluat din limba engleză, de la *trolling* „tehnică de pescuit ce implică întinderea unei momeli și plimbarea acesteia dintr-o barcă în mișcare”. *Trolling* înseamnă deci „provocare, tachinare”. În româna actuală se încearcă adaptarea acestui cuvânt prin forma *trolare* (sau *trollare*): „*Trolarea* e o formă de comentariu social sau de performance satiric dedicate oamenilor care se iau prea în serios pe internet” (<http://www.vice.com/ro/read/hackeri-carora-le-place-sa-troleze-anonim>); „Într-un mesaj online publicat săptămâna aceasta, Anonymous le-a cerut oamenilor să facă parte din campania cyber împotriva teroriștilor prin «*trollarea*» acestora” (<http://playtech.ro/2015/trolling-day-ziua-in-care-anonymous-invita-internetul-sa-ironizeze->

isis). Circulă și verbul *a trola*: „De ce unii *trolează*?” (<http://forums.eune.leagueoflegends.com/board/showthread.php?t=711998>); „Urăsc zilele care se termină cu *i* și dacă cineva mă *trolează*, îl bat” (<https://memegenerator.net/instance/43052919>).

În spațiul de limbă engleză, fenomenul de *internet-trolling* a fost descris pentru prima dată din punct de vedere științific de Judith Donath, specialist la Centrul Berkman al Universității Harvard, în 1996.

În domeniul științei, apar mereu noi direcții de cercetare și noi termeni care le desemnează. De exemplu, studiul ritmurilor biologice, în condițiile stresului tot mai mare ce cuprinde omenirea, a generat știința numită *cronobiologie*. Una dintre primele atestări ale neologismului în limba română este înregistrată în *Dicționarul de cuvinte recente* de Florica Dimitrescu (1997, ediția a doua), datată din 1975: „Anumite fenomene și reacții fiziologice sunt influențate sau nu de clipa când au fost provocate? Este întrebarea la care își propune să răspundă *cronobiologia*. Studiul acestor probleme vizează posibilitatea de a prevedea ora cea mai propice pentru luarea unui medicament sau ora când riscul îmbolnăvirii este cel mai mare...” (*Magazin*, 5.VII.1975, p. 4).

Dicționarul enciclopedic (1993 – 2009) definește *cronobiologia* ca „știință care studiază caracteristicile temporare ale fenomenelor biologice. Este constituită din mai multe ramuri: *cronofiziologia, cronopatologia, cronotoxicologia* etc.”.

O altă știință care se dezvoltă vertiginos în ultimii ani este *adictologia* („studiul și tratamentul adicțiilor, adică al dependențelor fiziologice sau psihologice”). Se pare că actul de naștere al *adictologiei* poartă data de 20 octombrie 1999, când *Jurnalul Oficial* al Franței a recunoscut noua disciplină de graniță și, implicit, diplomele viitorilor specialiști (*adictologii*). Termenul a fost preluat imediat, cu minime adaptări ortografice și ortoepice, de toate limbile de cultură (v. engl. *addictology*, sp. *adictología*, rom. *adictologie*, rus. *аддиктология* etc.). Cuvântul s-a format în franceză, din *addiction* „dependență de o substanță sau, figurat, de o activitate” + *-logie*, formantul care desemnează științele. Despre *addiction*, cu prima atestare în 1979, dicționarele franceze spun că este un „cuvânt englez”, ca și *addict*, cu o primă atestare și mai recentă, din 1985. În engleză, *addict* este un cultism din lat. *addictus*, participiul trecut al lui *addicere* „a dedica”. În limba română, *adict* și *adicție* au început să circule după 1989. Cu excepția

Marelui dicționar de neologisme (2000), în care apare termenul *adicție* „dependență față de un drog, cu tendința creșterii progresive a dozelor”, explicat prin franceză, niciun dicționar românesc explicativ nu consemnează vreun membru al familiei lui *adict* (*adictiv*, *adicție*, *adictologie*) (v. Alexandru Ciolan, în *Ziarul financiar/Ziarul de duminică*, 6.08.2010). Conform aceleiași surse, pentru *adictologie*, prima atestare în română este din 2007 („În perioada 4-6 octombrie, dr. V.E. participă în metropola Moldovei, Iași, la un Congres Internațional de *Adictologie...*”, *Informația zilei* (Satu Mare), 3.X.2007). Pentru *adicție*, și sensul propriu de „dependență de droguri”, și cel figurat de „dependență de o activitate” au, în fișele pentru DCR³, prima atestare în 2007 („Centrul de Asistență Integrată a *Adicțiilor* din cadrul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului Sector 1...”, *Adevărul*, 6.IV.2007; „Psihiatrii (...) au demonstrat că *adicția* la computer este o realitate cu efecte fiziologice măsurabile”, *Cotidianul*, 24.V.2007, p. 10).

Adictologia studiază nu numai dependența de droguri, ci și alte *adicții*, mai mult psihologice: dependența de muncă (dependentul fiind numit *workaholic*), de cumpărături (*shopaholic*), de internet, de jocurile online ș.a. Dependența de jocurile de noroc se numește *ludomanie* sau *gambling*, iar dependentul, *ludopat* sau *gambler*: „O astfel de dependență patologică se numește *ludomanie*. Un astfel de dependent (denumit și *ludopat*) este incapabil să reziste impulsului de a juca, fapt care poate avea consecințe personale și sociale foarte grave...” (<http://www.doxologia.ro/sanatate/documentar/ludomania>). Se cercetează și *adicțiile* legate de mâncare: *anorexia* „repulsie față de alimente, însoțită de pierderea totală a poftei de mâncare” și *bulimia* „stare patologică manifestată prin foame excesivă, continuă”.

În domeniul culturii, s-a impus în ultimele decenii termenul de origine engleză *performance* „spectacol”. Fiind un gen de artă apărut în Europa și America de Nord în anii '60 ai secolului al XX-lea, derivat din *happening*, care constă în transpunerea în spațiu și mișcare a unei imagini vizuale create de un artist plastic, cuprinde numeroase elemente din arta spectacolului, elemente muzicale și se bazează, mai ales în noile sale variante, pe folosirea unor simboluri din viața politică, religioasă, ecologică, științifico-fantastică, tehnică. Printre reprezentanții de seamă sunt John Cage, Dennis Oppenheim, Yoko Ono ș.a. În ultimul timp, se vorbește chiar despre *performance digital interactiv*, formă de expresie artistică ce încorporează și tehnologii digitale (193.231.20.119/doctorat/teza/fisier/3088). Din aceeași familie lexicală fac parte termenii (artist) *performer*, artă *performativă*, studiu *performativ*.

În cinematografie, pe lângă termenii mai cunoscuți *blockbuster* și *box-office*, se impune astăzi neologismul *biopic*, cu semnificația „film biografic”.

Termenul *prezentator* are un sinonim mai puțin frecvent, *comper*, cu același sens: „prezentator al unui spectacol de estradă, de varietăți etc.”. Cuvântul, se pare, este împrumutat din franceză, dar circulă și în engleză (*compeer*), având la bază etimonul latin *comperere*. Activitatea *comperului*, adică prezentarea și înlănțuirea momentelor unui program artistic, se numește *comperaj* (fr. *compérage*). Unii cercetători extind definiția termenului *comperaj* și la prezentarea emisiunilor de radio sau TV (v. Alexandru Ciolan, *Ziarul financiar/Ziarul de duminică*, 3.04.2009).

O categorie distinctă de termeni de circulație internațională provine din pragmatonime, nume de mărci și produse: *adidas*, *airbus* „tip de avion mare de pasageri construit de un consorțiu internațional”, *airbag*, *bikini*, *colt*, *deltaplan*, *dolby*, *jeep*, *lego*, *pampers*, *polaroid*, *rimel*, *scrabble*, *stretch*, *teflon*, *walkman* „minicasetofon la care audiția se realizează cu ajutorul căștilor”, *xerox* „copiator” ș.a.

Un caz interesant de lexicalizare a unei mărci înregistrate – pe care îl surprindem, se pare, în plin proces – este cel al termenului *tiptronic* „transmisie automată, care îi permite conducătorului auto controlul manual al selecției de viteze” (dispozitiv numit în engleză *manumatic* – contaminare între *manual* și *automatic*, lexem înregistrat în *Oxford English Dictionary*, datat 1990). *Tiptronic* este o marcă înregistrată de producătorul german *Porsche*, care le-a permis utilizarea acesteia și altor companii, cum ar fi *Land Rover* și *Volkswagen Group* (*Audi*, *SEAT*, *Škoda*, *Bugatti*, *Lamborghini*, *Porsche* și *Volkswagen*). Alți producători auto dețin, pentru produse similare, diverse mărci comerciale: *Alfa Romeo*: *Sportronic*, *Q-System*, *Q-Tronic*; *Aston Martin*: *Touchtronic*; *BMW*: *Steptronic*; *Citroën*: *EGS*, *SensoDrive*; *Chevrolet*: *TAPshift*; *Chrysler/Dodge/Jeep/Ram*: *AutoStick*; *Ford* (SUA): *SelectShift*; *Hyundai*: *Shiftronic*, *HIVEC H-Matic*; *Jaguar*: *Bosch Mechatronic*; *Kia*: *Sportmatic*; *Lexus*: *E-Shift*; *Mazda*: *ActiveMatic*, *SportMatic*; *Mercedes-Benz*: *TouchShift*, *G Tronic*; *Nissan*: *Xtronic*; *Saab*: *Sentronic* etc. (<http://en.wikipedia.org/wiki/Manumatic>). În diversitatea de mărci înregistrate, *tiptronic* pare cel mai accesibil, mai ușor de reținut și devine, treptat, termen generic pentru acest tip de produse. Cu timpul, va fi, probabil, înregistrat în dicționarele de referință ale limbilor de circulație internațională, inclusiv în dicționarele de limba română.

Sintetizând, constatăm că majoritatea neologismelor de circulație internațională sunt de origine engleză; unele sunt preluate ca atare (*Grexit, Brexit, bitcoin, banking, cluster, laptop, gadget, widget, banner, selfie, blog, blogger, blogging, troll, trolling, performance, performer, box-office, biopic, blockbuster, airbag, dolby, walkman, workaholic, shopaholic, gambling, gambler*), altele circulă cu minime adaptări ortografice și ortoepice (*glocalitate, glocalizare, euroscepticism, blogosferă*). Unii termeni, chiar dacă sunt împrumutați din engleză, sunt formați din elemente de origine greacă (*cronobiologie*) și se adaptează ușor la limba-gazdă.

BIBLIOGRAPHY:

- Altmanova, Jana (2013), *Du nom déposé au nom commun: néologie et lexicologie en discours*, EDUCatt, Milano.
- Laurent, Bénédicte (2010), *Nom de marque, nom de produit. Sémantique du nom déposé*, Paris, Editions L'Harmattan.
- Stoichițoiu Ichim, Adriana (2006), *Creativitate lexicală în româna actuală*. București, Editura Universității din București.
- Vintilă-Rădulescu, Ioana (2009), Termeni internaționali sau mărci înregistrate/denumiri de origine controlată? *Terminologie și plurilingvism în economia internațională*, Journée Realiter, Milano.
- <http://unilat.org/Library/Handlers/File.ashx?id=09850e3c-875c-4fb7-be6c-ae5cc6cdc5e0>

Dicționare

- DCR² 1997 = Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente* (ediția a doua), București, Logos.
- DE 1993 – 2009 = *Dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică.
- DEXI 2007 = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Arc, Gunivas.
- MDN 2000 = Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*, București, Saeculum.